

BALATON

A helyi közösség története, a település múltja és jelene jeles események tükrében

TOP-5.3.1-16-HE1-2017-00017 „A helyi identitás és kohézió erősítése Balaton községben”

A település közösségi tevékenységének történeti feltárása

Balaton Község Önkormányzata a projekt keretében a Forti Pectore Egyesülettel kötött konzorciumi együttműködés során célként fogalmazta meg, a helyi kulturális élet fejlesztését olyan események és programok szervezésével, melyek segítségével a helyi közösségek megerősödnek, ezáltal hosszú távon hozzájárulnak a népesség megtartásához

A programok illetve rendezvények segítették, hogy a különböző korosztályok közelebb kerüljenek egymáshoz, az eltérő kulturális közösségek megmutassák saját szokásaikat és hagyományaikat, melyek annak a lehetőségét teremtették meg, hogy az itt élő társadalom elfogadóbbá váljon egymással, erősödik az egy közösséghez tartozás élménye. Az előítéletek, melyek esetlegesen jelen vannak a kisközösségben feloldhatóvá válnak, a sztereotípiák elmondhatnak. Mindezek népességmegtartó hatása megkérdőjelezhetetlen, a közös élmény pedig erősítheti a kollektív identitást.

A település múltja, a ragadványnevek hagyománya

Balaton település neve a blaton, blatno szláv szóból eredeztethető, ami mocsarat, lápot jelent. A hegyekkel körülvett falu környezetében rengeteg forrás fakad, emellett a mélyebben fekvő területeken megtalálhatók nádas, sásos területek, konkrétan mocsarak, amelyek a 20. század elején lettek csak feltöltve. Földrajzilag nagyon érdekes területen fekszik Balaton, a Balatont északról határoló hegyek az Eger-patak és a Sajó folyó vízgyűjtő területeinek vízválasztó hegyei. Balaton egy kettős identitású falu volt, részben erős barkó palóc hagyományra, részben kismemesi tudatra épülő település. Ez utóbbit azért is érdemes kiemelni, mert a kismemesi családokban a legfontosabb érték a tanulás volt, a könyvek tisztelete. Köreikből tanult emberek kerültek ki, az elsők között voltak, akik diplomát szereztek a környéken. Építészeti is sajátos vonásokat mutatnak a palóc kismemesi települések. Ezt hadas településszerkezetnek nevezzük, ami azt jelenti, hogy nagycsaládok éltek együtt, vagyis az egymással rokonságban álló, azonos nevet viselő családok. A kezdeti egy házból így az idők folyamán egy adott ház hosszú udvara válhatott kis utcává, ahol kis közök és szögek alakultak ki. 1848 előtt kizárólag nemesi jogállású vagy nemesi telekre telepített jobbágyok és nemesek laktak vegyesen. A falvak igazgatását az ott lakó nemes birtokosok választott testülete intézte, a kuriális községek élén a

A település közösségi tevékenységének történeti feltárása

meghatározott időre választott vezető, a bíró állt. A Balatont meghatározó családok (Kormos-, Bóta-, Fodor-, Vas-, stb. családok) többsége az 1600-as években kapott nemességet, de vannak arra adataink, hogy ezek sokszor már korábbi nemesítések megerősítései, sőt könnyen lehet, hogy az alapító Bél-Bekény családok leszármazotti családjaival kötött házasság révén települtek Balatonba e családok. A falu sajátos környezeti viszonyainak – erdő és mocsár – köszönhetően a török időkben sem néptelenedett el, ami erősíti azt a teóriát, hogy a mai balatoni népesség jó része folytonos leszármazottja az Árpád-korinak. A környező erdők védelmet biztosítottak az itt élőknek, és hogy ugorjunk egy nagyot az időben, még a második világháború idején is ezek az erdők jelentettek menedéket a katonaszökevényeknek is. Annak köszönhetően, hogy a település nem néptelenedett el, a mai napig színmagyar, római katolikus a lakosság, ahol a Kormos, Fodor, Bóta családnév manapság is gyakori.

Ragadványneveknek nevezhetjük azokat a nem anyakönyvezett neveket, amelyek a hivatalos iratokon, mint megkülönböztető szerepű nevek szerepelnek illetve amelyek a szóbeli névrendszerben működnek közömbös hangulatú ragadványnevekként vagy akár elismerést kifejező illetőleg csúfolódó gúnynevekként. A ragadványnevek kialakulásának fő oka a tősgyökeres lakosság családneveinek megterheltsége volt. Balatonban a népesség több, mint harminc százaléka a Kormos, Fodor, Bóta, Vas/Vass családnevet viseli. Mivel az utóbbi évtizedekig a keresztnév is nagyfokú egyhangúságot mutattak a hivatalos nevek elvesztették azonosító jellegüket, ezért szükségessé vált egy harmadik megkülönböztető elem használata. A gyakorlatban ez a ragadványnév átvette a vezetéknev funkcióját. A gúny- és bóknevek létrejöttének fontos feltétele a falu közössége, ahol ismerték egymást kívül-belül, nem voltak titkok és megvolt a személyes kapcsolat a közösség tagjai között, ami elősegítette a ragadványnevek terjedését.

Balaton község különböző településrészein a következő ragadványnevek ismertek a mai napig:

Alvég:

Bano, Bacso, Bajusz, Hutás, Hubanek, Konter, Lisztes, Teru, Cíber, Szarvas, Durzó, Pampucka

Központi rész:

Pikó, Pityi, Bajer, Bakos, Diák, Peták, Hajas

Hóstya:

Birka, Kása, Deák, Hajnal, Ferő, Boto, Misli, Gazsi, Bera, Matyus, Jano

Felvég:

Csobolyó, Dörmő

Gótyos, Gróf, Gyurka, Atya, Szőrényi, Mangó

A település közösségi tevékenysége, jeles események tükrében

Tavasznünnep Balatonban

Gyermekszínházi előadás, kézműves foglalkozások, játékok és finom falatok várták 2019. május 25-én Balaton községben a polgármesteri hivatal előtti parkba érkező gyermekeket és szüleiket. A programok széles választékának köszönhetően igazán tartalmas délutánt tölthettek el a résztvevő családok a TOP-5.3.1-16-HE1-2017-00017 „A helyi identitás és kohézió erősítése Balaton községben” című projekt finanszírozásában megvalósult rendezvényen.

Balatonban terem - Kertünk titkai

Interaktív előadássorozat keretében első alkalommal látogatott el a pénteki napon a **Borsodszentgyörgyi Közös Óvoda Balatoni Tagóvodájába** Stiller Tamás, aki már több mint 24 óvodában hozott létre zöldséges kertet Heves megyében.

Olyan óvodáknak nyílik lehetősége saját zöldséges kertjük létrehozására, amelyek rendelkeznek szabad, megművelhető földterülettel. A gyerekek megismerhetik a talajjavítás folyamatát, a növények helyes ültetésének módját és a kerti eszközök használatát. a gyerekekkel közösen ültette el a palántákat. A projekt keretében évente 3 alkalommal látogatott el az óvodába:

A nyár további részében a palánták növekedését figyelemmel kísérve az ovisokkal együtt vizsgálta meg, mennyit fejlődött a beültetett palánta.

A betakarítások alkalmával, ahol az ovisok láthatták, hogy a beültetett palántáik milyen szép termést hoztak és meg is kóstolhatták azokat.

Néphagyományok új köntösben

A projekt keretében megrendezésre került eseményen a palóc gasztronómia értékei kerültek bemutatásra, a résztvevőknek lehetőségük megkóstolni a helyi ételkülönlegességeket. Balaton község építészeti és természeti értékeit festménykiállítás mutatta be. A gyerekek szórakoztatását a Fabatka népi játszóház játékaival szolgáltatták.

Őszi ízek kavalkádja

A település lakói által gyűjtött tradicionális családi receptek alapján készítették el ételeiket, melyeket a rendezvényen résztvevő vendégek elfogyaszthattak. Igazi falusi, helyben készült burgonyás ételck készültck. Sparhelcten sült ganca, szalonnás túrós begyerő, tócsni, krumplis rétes, kolbászos leves

Ünnepre hangoló

Karácsonyi ételekkel és kézműves ajándékokkal várták a vendégeket a polgármesteri hivatal előtti téren megrendezett „Ünnepre hangoló” elnevezésű rendezvényen. Az adventi gyertya meggyújtása után a római katolikus templomban a Gárdonyi Géza Katolikus Általános Iskola ének kara és Pápai Franciska valamint László Attila ünnepi énekműsorát hallgathatták a megjelentek.

A mozgáskultúra magasiskolája-Balatonban aktívan

A Gárdonyi Géza Általános Iskolában "A mozgáskultúra magasiskolája-Balatonban aktívan" címmel megrendezett sportágválasztó programsorozat első rendezvényét 2019 szeptemberében tartották és a projekt időtartama alatt összesen három alkalommal valósult meg. A program megvalósításában az Egri Kézilabda Klub tagjai segítettek. A rendezvény célja az aktív sportot népszerűsítő rendszeres tevékenység elindítása: a rendszeres sportolás hangsúlyozása nagyon fontos az egészségtudatos életmód kialakításához. Külön szervezték meg az alsós és felsős tanulók sportprogramját, ahol játékos sportversenyeken és labdás ügyességi feladatokon vettek részt a gyerekek.

Farsang farka

A néphagyományőrzés volt a rendezvény egyik kiemelt célja, amely áthatja a gyermekek nevelésének egészét és tevékenységeit. Az óvodában nagy lelkesedéssel készültek gyermekek, szülők és óvodai dolgozók együtt a közelgő télbúcsúztató farsangra. Megismertették a gyermekeket a farsangi népszokásokkal, a vigasságok történetével, életkori sajátosságaik figyelembe vételével.

A néphagyomány ápolás szellemében elkészítették a “Kisze-bábot”, és minden gyermekkel újságpapírból néhány egyszerű mozdulattal, kis Kisze- babát készítettek. Az ünnepség alatt a résztvevőket finom falatok és frissítők várták.

Májusfa állítás Balatonban

Balaton községben hagyomány, hogy május elejére májusfát állítanak a lányos házaknál, mely a természet újjászületésének szimbóluma is. A program célja volt, hogy a kialakult vírushelyzet ellenére vidám színekben pompázó fákat csodálhassanak a település lakói anélkül, hogy biztonságot jelentő otthonaikat elhagyják. Ezért vidám versengésre hívták a település lakóit, melynek során mindenki közkincsé tehetett májusfájáról készített képeit olyan módon, hogy azokat elküldték az önkormányzat email címére. A pályamunkák a település Facebook oldalán is megjelentek. A legszebb, legkreatívabb alkotások díjazásban részesültek.

A település alapításának ünnepe

Szeretettel várták a település lakóit és a községből elszármazottakat 2020. szeptember 12-én a településalapításának ünnepe alkalmából megrendezésre kerülő összejövételre. Az első betelepülések a tatárjárás idejére tehetőek, a falu az 1300-as évek elején már templommal szerepel az összeírásokban. A község fejlődését megtörte az 1552-es egi ostrom, amikor is a vár ellenállása miatti bosszúból porig égették a törökök; de a lakosság átvészelte a török hódoltságot és a Rákóczi-szabadságharcot is. Az ünnep alkalmából Balatonra látogatók megismerhették a település történetét, az egykori paraszti-népi kultúra emlékeit, mindennapi használati tárgyait és lehetőség nyílt a jellegzetes, helyi készítésű ételek megkóstolására is. A gyermekeket a Fabatka porta népi játszótér várja kézi készítésű, hagyományos népi játékokkal.

Balatoni ragadványnevek gyűjtése

A ragadványnevek funkciójukat tekintve leginkább megkülönböztető szerepet töltenek be, főleg faluhelyen elég gyakoriak bizonyos keresztnévek, sőt családnevek is, így az összetévesztést elkerülendő némelyikük valamilyen ismertetőjegy alapján kap becenevet, gúnynevet.

Bárki kaphatott ragadványnevet, akit valamilyen megkülönböztető külső vagy belső tulajdonsága miatt ismernek, esetleg érdekes történet köthető az illetőhöz, vagy nem mindennapi viselkedésével érdemelte ki gúnynevét.

A projekt keretében megvalósított program, folyamat során a község lakosai és a Faluközösségi tagok részvételével összegyűjtésre kerültek a településen használatos ragadványnevek. A kutatások Balaton különböző részein (Alvég, Felvég, Hóstya) zajlottak, melynek során 30-nál is több nevet sikerült feljegyezni.

Ifjúsági értékőr program

A program keretében általános iskolai csoportok látogatták meg a helyi tájházat, ahol ismeretterjesztő előadás és személyes tapasztalatok útján ismerkedhettek meg, fedezhettek fel régi idők használati tárgyait, mint a guzsaly, rokka, mángorló, krumpli törő, karos lóca, ingás óra, sifon, stelácsi, vajköpülő, tiloló, kaszli, hímzett törölközők, dunyha, derékalj. A gyerekek nagy érdeklődéssel tanulmányozták a különböző eszközöket és tudhattak meg fontos információkat az eszközök használatáról, származásáról.

Fűben-fában orvosság

A projekt keretében megvalósított rendezvénysorozat alkalmával a faluközösség tagjai és az érdeklődő lakosok tematikus előadások alkalmával ismerhették meg a népi és természetgyógyászatban használatos gyógynövényeket, azok szervezetre gyakorolt jótékony hatásait, használatuk helyes módját. A Kormos Tiborné szakszerű útmutatásával lezajlott programok során többek között bemutatásra került a fekete nadálytő, keskenylevelű útifű, menta, vérehulló fecskefű, cickafark, széles levelű

útifű, körömvirág, kövirózsa, porcsinfű. Minden bemutatott gyógynövény megvizsgálhattak a részt vevők és útmutatást kaptak megfelelő használatukra.

Díszpolgári cím átadása

Sok éve elfeledett hagyományt szerettek volna feleleveníteni a projekt megvalósítói a díszpolgári cím hagyományának felélesztésével hagyományteremtő szándékkal. Ez alkalomból több évtizedes munkájának elismeréseként Balaton község Önkormányzata díszpolgári címet adományozott Dr. Varga László József háziorvos részére. A díjazott és az átadó ünnepségen megjelent vendégek tiszteletére kulturális műsorral kedveskedtek.

Közös névnapok

Közös névnapok megünneplésére hívták a település lakosságát 2021. október 1-én. A hagyományteremtő szándékkal megrendezett eseményen a megjelentek kölcsönösen felköszöntötték egymást és alkalom nyílt az elmúlt időszak történéseinek megbeszélésére, az elmúlt időszak élményeinek megosztására. A megjelenteket finom ételek, üdítők várták. A rendezvény célja, a közösségi kapcsolatok megerősítése, a települési identitás megszilárdítása, annak érdekében, hogy a község megtartó ereje a jövőben is megmaradjon és tovább erősödjön.

Falusi Termékmustra

A kellemes, napsütéses idő sok látogatót vonzott a község központjában megrendezett eseményre, ahol krumplis ételek (tócsni, ganca, begyerő, lángos és más finomságok) kóstolójával várták a vendégeket. A gasztronómiai élmények mellett a kulturális élményekről és a jó hangulatról Kecskés Péter és az Egri Majorette csoport gondoskodott. Az esemény alkalmat teremtett a község lakosai valamint a településről elszármazottak részére a régi kapcsolatok felmelegítésére, közös beszélgetésekre, élmények megosztására.

Nyújtsd a kezed

A program keretében hagyományos kézimunkafajtákkal foglalkozó asszonyok adták át ebbéli tudásukat az ez iránt érdeklődő gyerekeknek.

Helyi értékeként jelennek meg a településen a kötéssel, horgolással, hímzéssel, nemezéléssel foglalkozó, ezt művelő, nyugdíjas korosztályú mamák, nagymamák. Négy délután találkoztak ezek az asszonyok a fiatalabb generáció képviselőivel, akik szerették volna megismerni ezeket a tevékenységeket. Megnézhették a már a kész kézimunkákat, hímzett terítőket, horgolt figurákat, kötött sapkákat, sálakat, nemez termékeket. Megismerkedtek az alapanyagokkal, eszközökkel. Az asszonyok megmutatták a gyerekeknek, ezeknek a tevékenységeknek a legfontosabb alaplépéseit, mozdulatait, munkafolyamatát. Ami a gyakorlott kezekben könnyűnek tűnik, nem egyszerű elsajátítani a kisgyerekeknek, de nagy elszántsággal és lelkesedéssel, próbálkoztak, és örültek a kitartó munkájuk sikerének.

Az idősek, akik még birtokában vannak ennek a tudásnak (szokások, viseletek, tájszavak, falutörténet, ünnepek hagyományai, stb.) örömmel fogadták a fiatalabbak érdeklődését ezekről. A település identitását erősen meghatározzák ezek az értékek, amelyeket csak közösen, együttműködve lehet megmenteni.

A falu Tájháza ideális helyszín volt ennek a tudásnak az átadására, ahol autentikus környezetben mesélhettek a balatoni szép korú asszonyok és férfiak fiatalságuk életéről, a falu régvolt mindennapjairól. Érdeklődve, örömmel hallgattuk ezeket az emlékezéseket, hálásak vagyunk, hogy sokat megtudhattunk a település és családjaink múltjáról.

Apró ajándékokkal köszöntük meg ezeket az alkalmakat, amivel hozzájárultak tudásunk, ismereteink gyarapodásához, és erősítették közösségünket.

Luca napi banyabál

Az ünnepi készülődés meghitt pillanatai mellett, a „Luca-napi” népszokások felelevenítése volt a rendezvény központi témája, amelyen covid-járvány miatt

családiasabb formában, de annál nagyobb lelkesedéssel vettek részt a településen lakó családok, szülők és gyermekek. A babona szerint a boszorkányok ezen a hosszú, sötét napon különösen aktívak voltak. Az emberek a boszorkányok ellen mindenféle „varázslattal” védekeztek. Fokhagymát dugtak a kulcslyukba, eldugták a seprüket. Ezen a napon tilos volt a nők számára a munka, mert Luca megbünteti azokat, akik a neve napján dolgoznak. Tilos volt szöni, fonni, varni, mert „bevarrják a tyúkok fenekét, és nem fognak tojni”. A háziasszonyok kifelé söpörtek, hogy minden rossz elmenjen a háztól. Nem volt ajánlatos kölcsönadni sem, mert az elkért dolgok boszorkányok kezére kerülhettek.

Helyi érték kiállítás

A pályázat lehetőséget biztosított Balaton község helyi értékeinek felkutatására és foto kiállításon történő bemutatására. A kiállítást 2022.03.15-én 10.00 órakor Udzeliné Murányi Enikő Polgármester megnyitotta. Az érdeklődők 2022.03.25-ig a délelőtti órákban látogathatták a kiállítást. A szervezés folyamán közvetlen tudomás és kutatás alapján felkeresték azon személyeket, akik munkájukkal őrzik, és folytatják a régi idők hagyományait. A helyi értékek között az épületeken kívül fontosnak tartották a kézimunkákat –hímzés, horgolás, kötés, mesefigura, makett készítés – sütés, valamint a méhészettel való foglalkozást és lovaglással történő gyógyítás bemutatását.

